

Д.Ф.6
405/1

Милан П. Ђорђевић

О ПОГРЕШКАМА У НАЦИОНАЛНОЈ ПРОПАГАНДИ

I

Поводом књиге г. Петра Слеччевића: *Приватна иницијатива у националном раду.*

Предавање држано у Женеви
29 априла 1918 године

ЖЕНЕВА

Штампарија «Уједињење»

1918

Т. В. В.
405/1

Г. Лука Ђеловићу

10 = 12558087

Диме

Милан П. Ђорђевић

Лука Ђеловић
БЕОГРАД

Luka Celović
BEOGRAD

О ПОГРЕШКАМА

У НАЦИОНАЛНОЈ ПРОПАГАНДИ

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

I

И. Бр. 45413

Поводом књиге г. Петра Слеччевића: *Приватна иницијатива у националном раду.*

Предавање држано у Женеви

29 априла 1918 године

ЖЕНЕВА

Штампарија «Уједињење»

1918

Луква Селовић
БЕОГРАД

Луква Селовић
БЕОГРАД

Неколике примедбе, унесене у ову књи-
жицу, доцнијег су датума. Читаоци ће и сами
видети које су то примедбе.

22 октобра, 1918.

Од дана када сам ово предавање држао наступише у свету велике промене, хвала Богу, све на добро.

Догађаји у последње време јуре невероватном брзином. Ми присуствујемо распадању хабсбуршкога царства и на домаку смо потпуног остварења наших вековних националних нада. Сва братска словеначка, хрватска и српска срца испуњена су прекомерном радошћу гледајући ову бујицу крупних историјских факата, који промичу испред наших очију као у кинематрографу. Мучно да смо потпуно свесни величине и значаја свега онога што се данас пред нама одиграва.

Дође дан Правде, велики дан када се има изрећи суд:

« Ни по бабу, ни по стричевима,
« Већ по Правди Бога Истинога,
« Казуј сине на коме је царство.

Пет стотина година чека наш народ Правду, чека ону неумитну и велику реч Бога Истинога, коју је овако дивно насликао у племениту срцу мајке Краљевића Марка, кога народна песма одреди да пресуди да ли је царство на Урошу или Вукашину. И, ето, Правда дође! Она је спора, али достижна. Њена моћна реч одјекује данас широм целог света казујући му е је већ време

да и наш народ, где год га има и које год вере био — јер, један је Бог! — буде слободан, пошто је испостио грехе своје.

Радујте се Васкрсу сва браћо! И пливајте у радости! Право је и другчије није могло ни бити. Али ви, који сте око народно и душа његове душе, и ви се радујте, али се не понесите. Као што се у злу нисте понизили, тако и сад, у добру, не заборавите на дужности своје према народу и целом Човечанству. Народу сте сад све и сва ви. Од вас зависи хоће ли народ наћи среће за којом је толико чезнуо и хоће ли, у границама снаге своје, бити кадар дати Човечанству онај прилог, који се сад од њега с правом очекује.

Данас, кад се врши уједињење нашег народа, чини ми се да је прече него икад опоменути вас да се и ви још више сједините у духу и раду који тек сад настаје и који нимало неће бити лакши од досадашњег. Знајте! и ако јединством постајемо велики, ми ипак остајемо мали у заједници Човечанства. Атмосфера је, међутим, толико заражена. А малима је теже боловати него великима. Реч Бога Истинога обасјала је, до душе, наш народ, али не заборавите да су у позадини искупљени зли дуси и само чекају згодан тренутак да замраче светлост. Одагнајте их од себе! Будите и ви велики, јер је велика и Историја нашег народа, која се данас гради!

М. П. Ђ.

I

Још пре овога светског рата постојало је у Сарајеву друштво *Просвета*. Покретачима тога друштва, Србима из Босне и Херцеговине, био је циљ, писаном речју, уносити у наш народ напредне идеје и снажити његов национални осећај. Рат је прекинуо рад тога друштва у Сарајеву. Али неки Срби из Босне, који се сад налазе у Женеви, хтели су да овде оживе делатност *Просвете*, те су од извесног времена почели приређивати јавна предавања, но не увек онако и у духу оних идеја како је то сарајевска *Просвета* чинила.

Ова женевска *Просвета* објављује та своја предавања у својој «Библиотеци», а једно од тих предавања је и оно: «*О приватној иницијативи у националном раду*», од г. Петра Слеччевића, уредника *Библиотеке Просвете*. О томе његовом предавању хоћу да вам кажем неколико речи вечерас.

*

У колико сам ја разумео г. Слеччевића, мотив је томе предавању у његовом мишљењу, «да су службени кругови у нашем националном раду занемарили и одвише помоћ онога рада, који долази од иницијативе личне и приватне.» А он би хтео да се та помоћ не занемарује. Пошто «више није довољан опанак који војује и гуслар који гуди,» треба, вели, да томе опанку, «после

три године, помогну, бар у неколико, и нерововски борци својом борбом.» И зато би хтео да се та приватна иницијатива не само не занемарује него да баш она даје директиву у националном раду, да је, дакле, дају «слободни интелектуалци» и «јавне струје» које они стварају у широкој маси — како г. Слеччевић каже — пошто, по речима његовим, «југословенску идеологију врло танки коренови вежу с нашом прошлости војном и државном.»

То уверење му је, ваљда, и дало повода, поред осталог, и то споменути: како је «беспослица и говорити да је српски цар био свестан Југословен опседајући Клис у Далмацији,» јер је он то чинио из намера империјалистичких, а Југословенство, вели, има други идеал: «идеал културног хуманизма, идеал толерантног стапања,» чији коренови, иду из других врела, а не «империјалистичких.» Али, ако се може рећи да тај југословенски идеал потиче из других, и то «много ранијих врела,» ако не раније, а оно «бар од Св. Саве, несравњеног најмање наше културне самосталности» (стр. 23), као што и г. Слеччевић налази, не видим онда основане разлоге и историјске доказе на основу којих би се једном српском цару, и то потомку баш тога Св. Саве, порицале исте намере при опседању Клиса. Ја држим да су и Св. Сава и тај српски цар исти посао радили. Св. Сава је радио оно што је могао, према времену и приликама у којима је делао и према средствима, која су му, као свештеном лицу, стојала на расположењу. А српски цар, који је, после читавог једног века и по, опседао Клис у Далмацији само је настављао и ширио започето дело Св. Саве, према својој снази и ондашњим схватањима, према приликама које су њега окружавале и са места и положаја, који је он у држави заузимао. И чинио је то не само

онда кад је опседао Клис него и онда кад је српску цркву учинио самосталном, и онда кад је својој држави дао Законик.

*

Али да оставимо ово на страну.

Мислим да нема никога међу нама, који се начелно не би сложио са г. Слеччевићем у тврђењу: да у националном раду не треба да се осети оскудица приватне иницијативе. Ње има и треба да је има и у раду мање важном, а камо ли у борби, која треба да одлучи судбину целог народа нашег. Сва је ствар у томе: *погодити пут којим се добру иде*. Јер, господо, има приватне иницијативе и добре и рђаве. Има данас, међу нама овамо на страни, пуно т.з. «слободних интелектуалаца» и сви они кажу да желе ослобођење целог народа нашег. Али сви они не иду истим путем; њихове «приватне иницијативе» нису у хармонији; нису зато што се «приватна иницијатива» њихова зауставила на питањима споредним, на питањима другостепене важности, а не на питању главном. И докле год једни од оних буду тврдили да је звук бубња слађи од звука тамбуре, као што други мисле, мучно да ће успети стићи циљу. А време које преживљујемо и прилике у којима се налазимо такве су, господо, да нам се и најмања погрешка, па и приватна, може љуто осветити. Јер ја не мислим као г. Слеччевић што каже: да ће југословенски програм «*преживети и најнесрећнији исход акције ратне и дипломатске*», па «*ако не буде уједињења државног, уједињење културно мора да се спроведе*» (стр. 19). Прво, југословенски програм није то што г. Слеччевић каже, и, друго, баш кад би и био само то, неће се он спровести и после једног несрећног исхода данашње ратне и дипломатске акције.

Југословенски програм није у културном уједињењу нашег нашег народа, него у *државном уједињењу*. Тако га је поставио цео наш народ. А ако се снаге, које тлаче наш народ извуку читаве из овога данашњег ратног окршаја, ако би, несрећом, Централне Силе остале победиоци, оде онда и наше државно и наше културно уједињење. Пример Румуније и сувише је речит, да не говорим о Пољацима и Украјинцима. Уговор недавно потписат у Букурешту, најбоље показује колико Централне Силе ружно погледају и на то културно уједињење. Тај уговор је прекинуо и оно мало културних веза, које је Румунија, пре овога рата, имала са Румунима у Угарској. Не треба се, дакле, ту ни мало варати, ни предавати каквим надама.

Нека ми нико не замери што ја овако говорим. То је моје убеђење. Можете га и ви примити или не примити, ваша је ствар. Али ја вае само за једно молим : да и ви, као и ја, посматрате ствари са једне тачке гледишта, *једине* са које се оне данас и могу посматрати, са гледишта *данашњих прилика* у којима се наш народ и цео свет налазе.

Ми смо данас у пуном жеку рата. Везе између нас овамо на страни и оних који су тамо остали прекинуте су. И кад је реч о «*приватној иницијативи*» у националном раду, држим да та иницијатива, данас, у оваквим приликама, и по месту где се налазимо и по околностима којима смо окружени, треба да је на првом месту упућена ослобођењу и избављању нашег народа од мука и патњи, које данас преживљује, и треба да буде хармоније у тој иницијативи. А да би то могло бити, она треба да иде узастопце за службеном иницијативом. Нико не може спорити да су данас службени кругови у положају да изближе

гледају ствари и да их због тога увек боље виде и боље цене од сваког другог. Како онда пустити приватну иницијативу испред службене, кад приватни не виде много што-шта и не знају много-шта, што би их могло одредити да не ударе овом него оном стазом?! А ја сам већ рекао да је данас, кад се одиграва наша судбина, прече од свега другог тежити главном циљу, јер то значи погодити прави пут. Ако се учине погрешке и ако нам се оне освете, никакве вајде неће наш народ имати од извињавања што смо имали добре намере. Данас су добре намере само и једино: *дисциплина и једнодушност*.

На тој тачки, управо, не слажемо се ја и г. Слеччевић. Из овога што следује видећете какво је г. Слеччевићево мишљење о приватној иницијативи у националном раду.

*

На првом месту г. Слеччевић, у поменутом свом предавању, тврди како већина у свету очекује решење светске кризе од социјализма. «Пре него је, вели, социјализам — од кога данас већина очекује решење светске кризе — продро у масе њега су кроз целу прву половину XIX века приређивали теоретичари (стр. 8), чија нам имена ређа г. Слеччевић. Међу Французима цитира Прудона, а међу Немцима Карла Маркса. Штета је само што нам је г. Слеччевић пропустио напоменути од чијег социјализма већина очекује решење светске кризе: да ли од онога Прудоновог или од онога Марксовог? Јер, колико су ствари данас познате, Маркс је Прудонове принципе називао «шупљом фразом.» Што је, пак, овде за нас главно то је што је Маркс био непријатељ слободе малих народа. Међутим, после свега онога што смо видели да се догодило у Русији и у другим земљама, од почетка руске

револуције, може се рећи да само још људи, који не виде или неће да виде стварноет, могу тврдити како већина очекује решење светске кризе од социјалиста и социјализма.

За ово годину и више дана, протеклих од руске револуције, руски револуционарни социјализам је дао на пракси страшније резултате по Демократију и све оно што она собом народима треба да донесе него што је, за тако кратко време, икада био кадар учинити најгори царизам. Један бројно највећи народ у Европи, бацили су извесни руски социјалисти у политичко и економско ропство најгрубљег милитаризма какав је икад у свету постојао. На тај су начин они појачали тај груби, германски милитаризам, дајући му нове снаге да настави отимати слободу другим народима. И ако би, не дај Боже, социјалисти других савезничких земаља пошли путем руских бољшевика, онда би ми у ствари доиста дошли у положај да дочекамо решење светске кризе поглавито социјалистима. Само, било би то решење несрећно по цело Човечанство, па и за нас и за нашу Југославију, којој се г. Слечев и обрће да јој каже како већина, па и он, очекује решење светске кризе од социјализма.

Рушећи стари облик владавине — што још није никакво зло — руски су социјалисти, или тачније они који су међу њима данас најмоћнији и држе власт у Русији, бољшевици, уништили у ствари и саму руску државу. Ако су, за време царства руски фабрички радници и сељаци били експлоатисани од руских капиталиста и спахија, њихов јарам под бољшевицима постаје двоструко тежи, јер га ови одведоше не само у економско него и у политичко ропство најгорему међу туђинима који се могао изабрати.

Руски бољшевици имали су и војске и оружја

кад је требало да се бију противу своје рођење браће само да се докопају власти и на њој одрже, растерујући чак и Уставотворну Скупштину, која је под њиховим режимом изабрата. Али ничега они нису хтели имати кад је била реч о томе да сачувају руску државу од туђина и да бране начело самоопредељивања и слободе народа, које су и сами прокламовали. У име начела социјалистичких, у име т.з. *Интернационале* и њезиних тежња, они су томе туђину продали руску државу исто онако као што су наговарали неписмене руске сељаке на фронту да продају непријатељу топове и муницију. Све што су бољшевици, од закључка мира до сада, умели показати у тој својој социјалистичкој тактици то је да се испред Немаца повлаче, уз перфидни и цинички протест како Немци, тобоже против воље бољшевика, газе написани уговор о миру у Брест-Литовску. Да би оставили Петроград Немцима, отишли су у Москву, одакле су непријатељској војсци допустили ући у Одесу, па се сад, како пишу новине, спремају и Москву да напусте, а стародревну престоницу руску да оставе пруским уланима.¹

¹ «Journal de Genève» у броју од 11 маја, т. г. по новом, доноси једну депешу дописника «Матеновог» из Штокхолма о свом разговору са чувеним руским социјалистом г. Бурцевом, који је недавно по трећи пут морао емигрирати из Русије, где га бољшевици беху ухапсили да не би јавно могао говорити против њих. Г. Бурцев је, поред осталог, рекао дописнику «Матеновом» да се Савезници добро чувају «шарлатанства Троцког, који објављује стварање једне армије црвених, која ће ако одиста постоји, послужити само да појача грађански рат и никад неће ићи против Немаца него против руских патриота. Речи бољшевика само су блеф и лаж. Објавиће се ускоро докази да су Ленин и Троцки продали и издали Русију, која је побеђена не оружјем него једним агентом провокатором и издајником. Ако су бољшевици још на власти, то је само због тога што су још потребни Немцима» — вели Бурцов.

Ето, господо, укратко шта су од Русије направили и шта још праве руски бољшевици у име начела социјалистичких.

У име тих истих начела, као што су нам новине ономад јавиле, немачке су социјалисте пристале на Хинденбургов план о настављању ужасног крвопролића на западном фронту. Док су, у своме партијском органу — *Форверц-у* — пре неколико недеља јавно изјавили да се од њих не може очекивати да раде оно што чине руски социјалисти, пошто је то «беспримерна лудост,»² дотле су дали свој благослов касапском рачуну Хинденбурговом. Кад им је овај рекао да ће тући Французе и Енглеze само ако они буду пристали да се жртвује милијун и по људи, немачки су социјалисти узвикнули: пристајемо! Пристали су, дакле, да жртвују још милијун и по живота својих другова, браће своје, само да би успели у нади да подјарме слободне западне народе милитаризму германском, онако исто као што су помогли и још помажу, и моралном и физичком снагом својом, упропастити народе бившег великог царства руског.

Међутим «*Corriere dela Sera*» од 12 септембра, 1918, публикује један интересантан аустријски докуменат, растурен међу аустро-угарске трупе да би се сачувале од бољшевистичке грознице, који су донели и женевски листови и у коме, поред осталог, стоји и ово: «*que les puissances centrales ont envoyé Léniné en Russie afin que celle-ci, affaiblie par ses méthodes de gouvernement, devint un proie facile pour les Allemands, parce que «la conclusion d'une paix rapide n'était possible que avec les Bolcheviki.»*

² «*Le Temps*», у броју од 11 маја, 1918, доноси телеграм из Амстердама у коме се, поред осталог, каже како и сам берлински социјалистички «*Vorwaerts*» приликом недавне стогодишњице Марксове, критикује доктрине Карла Маркса, који је «прецењивао моћ покрета Интернационале, а потцењивао супротне снаге.»

Ето, тако су, опет, немачки социјалисти разумели социјализам и његове принципе.

Пошто смо видели, господо, како руски бољшевици у Русији продају непријатељу земљу и народ, а немачки социјалисти у Немачкој иду руку под руку с милитаристима, да видимо сад шта раде социјалисти у Француској, Енглеској и америчким Сједињеним Државама.

У те три земље радничке класе и њихови представници, у парламентима и иначе, не очекују решење светске кризе од социјализма, као што то нетачно тврди г. Слечевеић.

У Француској са незнатним изузетком, а у Енглеској и у Сједињеним Државама сви без изузетка раднички представници стали су на страну већине народне, која је изражена у раду дотичних влада. И француска, и енглеска, и америчка влада имају данас више него икад за собом потпору радничких класа, које неће да пођу стопама руских бољшевика, јер су свесне да би иначе ишле на руку пруском милитаразму, који, заједно с немачким социјалистима, тежи да им покраде политичку слободу и отме насушни хлеб.

У ове три земље, као што видите, влада чиста, здрава народна свест и код радничких класа, које, и ако прожете начелима социјализма, имају пуну свест о томе да су сва та начела лук и вода, ако они једног дана, политички и економски, падну под чизму германску. Они су појмили да је, *баш ради тих социјалистичких начела*, потребно на првом месту очувати државу и нацију, политички и економски независнима и снажнима. Ако су неки делови радничких класа у тим земљама раније и другчију веру веровали, пример руски поучио их је да су били на погрешном путу, и они су се са тог пута вратили.

А је ли нас чему поучио руски пример?

То је питање на које вам не умем одговорити кад је реч о свима нама Србима и Југословенима. Изгледа да има међу нама и таквих који се тим примером нисмо хтели поучити, па то нисмо хтели учинити чак ни онда кад се видело, како и у Италији дођоше к' себи и отворише очи пред саботажом рата, коју тамо створише италијански социјалисти и други дефетисти, приређујући Италији онај зимушњи пораз на фронту горичком.

Један од непоучених је, чини ми се, и г. Слеччевић кад нас, и поред овога, уверава, како већина у свету очекује решење светске кризе од социјалиста; и у то нас он уверава у тренутку када се социјалисти свих културних западних народа збијају у густе редове да, у заједници са осталим класама свога народа, бране не само своју слободу него и слободу других демократских народа, па и слободу нашу, слободу наше будуће национално уједињење државе.

Да би вам била јаснија идеја о томе шта и како г. Слеччевић мисли кад нас уверава о томе како већина очекује решење светске кризе од социјализма, напоменућу вам укратко још неке ствари из његове књижице:

« Ја, вели г. Слеччевић, и овај пут, као и другом приликом, истичем да проблем Југославије није у првом реду проблем њених граница него проблем друштвених идеала, демократских до краја. » (стр. 15).

Шта значи то ?

Г. Слеччевићу је, изгледа, прилично свеједно колика ће бити Југославија и да ли ће она на своја недра пригрлити баш сав наш народ! Куда ће и докле ће ићи границе Југославије за њега је проблем тек другог или трећег реда. Њему је главно да се у Југославији оствари не целокупан наш национални програм него « друштвени

идеал, демократски до краја.» Управо онако као што су урадили бољшевици у Русији, уступајући непријатељу колико год хоће територије, а њима да остане шта му драго, само да бар ту могу остварити — «друштвени идеал.» Зато што проблем Југославије није за њега у првом реду проблем њених граница, г. Слеччевић нам и говори даље овако:

« Озарена ореолом херојским државна идеја српска данас је лепша него икад, и у великом делу народа њу није лако заменити Југословенском. Традиционално је *наше* клање с Бугарима, али *Југословенство* тражи *мирну реч и споразум* на основу демократског принципа *сваком своје.*» (стр. 24).

На првом месту, овим што је рекао, г. Слеччевић нам каже да су и Бугари Југословени, а југословенство, вели, тражи «мирну реч и споразум на основу демократског принципа сваком своје.» И тим речима не обраћа се г. Слеччевић никоме другом него баш Србији. И ако је «државна идеја српска данас лепша него икад,» те је «у великом делу народа није лако заменити југословенском,» ипак ви Срби, вели нам г. Слеччевић, чујте и уразумите се: Југословенство је ту, а оно тражи мирну реч и споразум с Бугарима на основу принципа сваком своје!

И то тако говори један Србин из Босне Србима из Србије, као да су ови отели нешто туђе, бугарско, и говори нам у тренуту када Бугари у окупираним деловима старе државе српске и у Македонији међу под нож и жене и децу, и старце и младиће, да би нас уништили до сржи и на тај начин опустили земље које су заузеле, јер живаљ у тим земљама, поред свих мука које подноси и злочина које над њим врши то г. Слеччевићево «југословенско» племе, још једнако, и речју и делом, говори да је Србин и српскога рода!!

Ја лично, господо, прешао бих преко ових лекција које нам г. Слеччевић, у име Југословенства, упућује, да не верујем да су оне израз средине, у којој се он креће и да нисам мислио да је потребно и вама, који све не читате и све не видите, обратити пажњу на то.

Бугари, господо, нису Југословени. Они у опште нису никакво племе југословенско. Они су порекла туранског, и сами то јавно кажу. Данас су сви Словени на једној страни, а на тој страни нису Бугари. Они су у логору којему је циљ извојевати ропство Словена. Од како су на Балкану, они су само примили нешто од Словена, али су у свима својим иоле виднијим особинама, а нарочито оним које се манифестују срцем и душом, остали Туранци, подмукли и груби, готови увек на злочин, па и против својих добротвора. Не само један словенски него и никакав други народ на свету, иоле честитији и поноснији на своју народну част, не би никад могао учинити онакву подлост према Русима, ослободитељима својим, какву су Бугари учинили. А г. Слеччевић нам препоручује да према тим и таквим Бугарима, које чак и противу Истине и противу њихове рођење воље, трпа у Југословене, држимо «мирну реч» и с њима се споразумемо на «основу принципа сваком своје»!³ И тражи нам то у име идеје југословенске! Као да ће Југословенство бити здравије и честитије ако се ми будемо одрекли тражити да нам се врати

---

³ Ми смо — вели бугарски лист «Камбана» у бр. од 15. априла т. г. — ушли у рат са идеалном девизом: «ако Немачка мора пропасти ни Бугарска не треба да живи. Ми ратујемо не само да извршимо наше национално уједињење, него и да допринесемо да триумфује велика ствар германска, јер нам само Немачка може гарантовати мирно развиће.»

оно што су нам Бугари мучки, и само уз припомоћ Пруса и Аустро-Мађара, зграбили и под нож метнули!

Србима где год их има узавреће крв кад чују да постоје и такви Срби који имају незавидну кураж да и такве идеје пропагирају. Задрхтаће гробови јунака, који су на својим плећима и дајући животе своје високо уздигли име Србиново и разбудили Југословенство широм целог нашег народа, кад у дубине њихових гробова допре глас да је било и таквих људи међу нама!

Није то давно било, господо, кад је и г. Слеччевић о овим стварима сасвим другчије говорио. Прошле године он је такође штампао једну књижицу, у којој нам је причао о Србима у Америци. Ту, на једном месту, он овако говори:

«Југословенска социјалистичка организација без сумње је солидна по свом саставу. Али иначе, српски социјализам у Америци није ни мало бољи од општег тамошњег социјализма, распорасаног и безидејног. Наше социјалисте говоре о трагедији наше земље као неки ренегати. Они су допустили да у редакцији *Радничке Страже* седи неки Бугарин Цветков и баца се блатом цело време на нашу националну борбу.»⁴

За њега су, као што видите, прошле године, српски социјалисти у Америци били као неки ренегати, јер о трагедији наше земље говоре као ренегати. Он се прошле године бунио против тих и таквих српских социјалиста, јер су пустили у редакцију *Радничке Страже* неког Бугарина, који се «цело време баца блатом на сву нашу националну борбу.» А данас? Данас се г. Слеччевић помирио са «ренегатским» схватањима

⁴ Петар Слеччевић: «Срби у Америци», стр. 85.

српских социјалиста у Америци. Данас му они више нису ренегати. Данас је и сам усвојио њихов социјализам, баш и ако је распојасан и безидејан, као што он каже; данас је и он постао ренегат. Било му је то потребно учинити. Како би нам иначе могао рећи да је интерес Југословенства прићи Бугарима и споразумевати се с њима.⁵

Но да оставимо на страну и ову болну појаву неразумљивог адвокатисања у корист Бугара, и то у име идеје југословенске, тако незавидно интерпретиране од г. Слеччевића. Рођен ван Србије, која је дала толику крв своје деце да ослободи и мајци Србији придружи земље,

---

⁵ Г. Слеччевић је, 1916 год., провео неко кратко време у Америци, обилазећи Србе и њихове колоније. Мимо осталог, он је међу тамошњим Србима констатовао и «извесне зле стране америчке културе,» од којих се плаши.

«Али наши Американци донеће у нашу земљу и извесне зле стране америчке културе, а нада све недисциплину. Највећа је махна америчких Срба нека општа распуштеност духова. То се у осталом довољно види и одавде, по листовима који до нас дођу. За време наших највећих катастрофа њихове су ситне размирице бивале веће него икад. То је највише утицај Америке, где је све тако распојасано.» (Петар Слеччевић: «Срби у Америци», стр. 94).

Бити у Америци неколико недеља, па имати претензију судити америчко друштво, у најмању руку је незобичајно. Ако су Срби у Америци «недисциплиновани», ако се међу њима осећа нека «општа распуштеност духова,» то не би био рђав утицај Америке него пре жалосни факт да се Срби, ни у овим мучним данима, нису отресли махна, које су собом у Америку донели, док, међутим, нису од Америчана умели примити оно што је добро.

Колико је нетачно тврђење да је у Америци «све тако распојасано» најбоље се види из ове данашње опште једнодушности и свести целог америчког друштва да унесе сву енергију у борбу за слободу, коју воде демократски народи против тираније и бруталности Централних Сила.

које су вековима настањене нашом српском браћом, које су представљале гро старе српске државе и које су пуне старих историјских споменика српских, овај « слободни интелектуалац, » занет данас идејом рускога бољшевизма о « друштвеним идеалима, » није кадар осетити ни љубав коју Србија има према рођеној сестри својој — Мађедонији, ни велики државни интерес наш: да не уступимо ни кутак те земље *никоме ни за чију љубав*, а камо ли једноме крвничком и некултурном народу као што су Бугари. Најпоследње, ако је до принципа « сваком своје » онда и г. Слеччевић и сви други који мисле тако као он треба да знају да је Мађедонија наша: Турци је од Срба, а не од Бугара, отеше на Косову; Срби је од Турака, а не од Бугара, повратише на Куманову и Битољу.

У сваком случају, ако су то ти « слободни интелектуалци, » који траже за себе директиву у националним питањима да би нас повели *таквим* путевима на какве г. Слеччевић указује, далеко им онда лепа кућа.⁶

---

⁶ Пишући о југословенском питању, у « Revue de Paris » од 15. марта, 1918. год., Огист Говен, познати француски публициста, наводи између осталог, и то, како се извесни Југословени питају: да ли, у случају уједињења Југословена, не би било добро да они жртвују један део Мађедоније, да би се олакшао један општи споразум и помирење с Бугарима, па онда наставља овако:

« Словенци и Хрвати, чији су погледи обрнути Јадранском Мору, не интересују се много за онај део Балкана, који је оријентисан према Егејском Мору. Они се боје да балканске бриге не апсорбују Србију и сувише на штету општих интереса нове државе, коју желе основати. Али Срби, поучени свирепим искушењима и који знају шта је то одговорност, не деле исто миљење о Егејском Мору. Они су убеђени да српска држава, било сама или у једној великој Југославији, мора имати слободан излаз на Егејско Море, ако хоће да живи и да се развија нормално. И са гледишта економског и са

II

Као аргуменат да докаже како за пропагирање југословенске идеје нису само довољни службени кругови него треба употребити и неслужбене кругове — што ни мало и никоме није требало доказивати, пошто је то сваком паметном човеку познато и пошто српски службени кругови то одавно раде — г. Слеччевић, који је и сам од службених кругова употребљен за пропагирање југословенске идеје, наводи у свом поменутом предавању и ово:

«Дело југословенског уједињења дошло нам је за неколико година прерано. Југословенски национализам није довољно обухватио масе народне. Под притиском ратног терора *оне су у Аустро-Угарској готово листов прожете и ако*

гlediшта војничког њој је неопходан излазак на Егејско Море. Једино он осигурава независност у погледу држава северно од Дунава и Драве. Излазак на Јадранско Море, било директно преко сопствене територије или индиректно преко територије пријатељске, не даје ни издалека исте гаранције. Јадранско је море један велики залив, чији улазак лако може бити затворен.

«Због тога је, у 1912 и 1913 години, влада српска, уз једнодушно одобрење народа, сматрала за апсолутну потребу да добије и очува једну заједничку границу са Грчком, која је била постала господар Солуна и базе Вардара. Са разлога супротних, Бугарска захтеваше да јој се да Битољ, Охрид и једна пантљика земљишта албанског до Јадранског Мора. Радећи у исто време и за себе и за Аустро-Угарску, Бугарска хтеде да одвоји Србију од Грчке и да постане господар комуникација македонских. Да би задовољила своје амбиције, Бугарска се није повукла ни испред срамне издаје. Она пропаде у 1913 али успе у 1915 години. Ако Бугарска, при закључењу општег мира, добије територије албанске и македонске, које жели, она ће држати Србију под својом руком. Не може, дакле, бити свеједно Словенцима и Хрватима, хоће ли држава, чијој се судбини они желе придружити, имати своју слободу покрета према Егејском Мору. Реч је ту и о њиховој сопственој независности.»

не, можда, правим схватањем Југославије, а оно бар жељом да вазда раскину с Дунавском Монархијом и да се сједине с браћом из Србије и Црне Горе. Тај моменат згодно искоришћују наши тамошњи прваци споменути плебисцитом, али се тим схватањем не могу похвалити ни наши службени кругови ни наше масе на страни.» (стр. 19). (Не могу, ваљда, због тога што и они не врше плебисцит или нешто слично томе?).

Има у овом цитату из књиге г. Слеччевићеве две ствари на којима се треба задржати. Прва је ова:

Г. Слеччевић каже да наше народне масе у Аустро-Угарској, при све том што траже да раскину с Дунавском Монархијом и да се сједине с браћом из Србије и Црне Горе, нису прожете правим схватањем Југославије. Ја мислим, господо, да је баш то право схватање. Свако друго схватање Југославије скроз је погрешно, и може само бити од штете општој ствари. Народ хоће своју једноставну и независну државу, заједно са браћом из Србије и Црне Горе, и то јавно каже. Зар може бити правилнијег схватања Југославије од тога, израженог у тој жељи народној? «Слободни интелектуалци» не би, у том погледу, имали шта поучавати наше народне масе, и пре би се они од њих имали чему поучити. Ако «слободни интелектуалци» држе да је «југословенски национализам,» који г. Слеччевић помиње, ствар која њима треба да послужи ради остварења њихових сепаратистичких и бољшевичких намера на штету народног јединства и на штету снаге наше будуће државе, грдно се варају ако мисле да ће масе нашег народа поћи за њима у том послу.

Факт што г. Слеччевић нема о нашем националном проблему исто схватање какво имају масе нашег народа и њихове вође не даје му

право тврдити да је његово схватање право, а народно погрешно. Још мање му даје права прекоревати наше службене кругове што не прихвате њега и његове једномишљенике да они, с таквим схватањима, изврше на наше «поцепане» југословенске исељенике онај «груби притисак са стране» без кога се не може утврдити «свест ширих уједињења, *незаснованих у предању*» (?), као што он каже.

Ако су «слободни југословенски исељеници више поцепани, мање национално свесни и мање активни него у они ропству» то није ни мало, а камо ли са «свим природно,» као што тврди г. Слеччевић, нити се то може објаснити тиме што је «цело наше друштво примитивно.» Јер ако су примитивни исељеници још примитивнији су они у ропству. Узрок таквом стању ствари требало би с много више разлога потражити не у недостатку приватне иницијативе него у факту што и међу исељеницима има «слободних интелектуалаца» који граде, *али их има и који разграђују.* У осталом, и сам г. Слеччевић противуречи себи кад онако говори. Поцепаност међу југословенским исељеницима он је раније, у својој већ поменутој књижици *Срби у Америци* (стр. 80) приписивао не примитивности нашега друштва него «*Ауштријацима,*» који, вели, из «неког опортунизма и страха» почеше наопако радити. «Страх од Аустрије био је у стању да поколеба и неке «народне прваке,» а камо ли неће проста човека,» каже нам у тој књижици г. Слеччевић.

Ја, наравно, не могу улазити у то : откуд тај «опортунизам» и од куд тај «страх» од Аустрије код исељеника, који су изван домашаја аустријских вешала, кад га нема код оних чије су главе непосредно под мачем аустријским. Али вам кажем да не могу, у том погледу, примити напред поменуто објашњење г. Слеччевићево. Он нам

наводи и пример неког Фрање Саксера, који се најпре беше солидарисао с резолуцијом Југословенског Одбора : « за уједињење изван Аустро-Угарске, а око Србије » па се « пошто, вели, посредује између многих Словенаца и њихових фамилија, и барата с великим масама новаца, повуче чим му Аустрија запрети, и шта више отворено нападе Југословенство у свом *Гласу Народа.*»⁷

Ајде што се повуче, али зашто и нападе?! Има пуно људи, под тим околностима као и тај Саксер, па се они нити повукоше из борбе, а још мање нападоше Југословенство.

Друга ствар у мало час поменутом цитату из г. Слеччевићевог предавања на коју бих вам желео скренути пажњу, то је једно тврђење, које треба исправити и један недостатак, можда случајна омашка, коју треба допунити ради тога да би се боље разумело оно што ћу вам даље рећи.

Не може се, господо, тврдити да су се наше народне масе у Аустро-Угарској проникле југословенском идејом због притиска данашњег ратног терора. То је и погрешно и неправедно. Данашњи ратни терор као и сваки други терор могао је родити жељу за раскидањем ланаца, за ослобођењем од тираније, онако у опште; али факт, што се та жеља изражава у нарочито одређеној форми, у томе да се она изврши путем уједињења у независну државу са браћом из Србије и Црне Горе — као што и г. Слеччевић каже — производ је других чинилаца и дугује се раду много ранијих фактора. У књижици *Срби у Америци* и сам г. Слеччевић вели: «победоносни балкански ратови једнако су окрилатили

⁷ П. Слеччевић : «Срби у Америци», стр. 79, 80 и 81.

југословенску свест у Америци као и у старим крајевима.» Југословенска свест била је дакле, ту, и раније, пре данашњег ратног терора — који се у Америци и не осећа — па чак и пре балканских ратова, *који су је окрилатили*. На остварење тако велике *одређене тежње*, као што је наше народно уједињење и остварење наше независне државе, не покрећу се народне масе тако лако, ако не достаје свести националне. Та је свест, дакле, постојала код нашег народа. Израђивала се она у њему дуго и дуго времена пре данашњег рата и јавно се изражавала, где више где мање, према приликама и околностима. Она је само чекала згодан тренутак да ступи у борбу за остварење својих тежња. Данашњи рат јој је дао прилике за то. И не само што су том свешћу биле, и пре као и сад, прожете оне масе нашег народа у Аустро-Угарској него су њоме прожете и масе нашег народа у Србији и Црној Гори, што је г. Слеччевић пропустио поменути.

Да не говорим о другим стварима, али држим да свак' зна да то није био само пуки случај, који је 1848 год. одвео Стевана Книћанина у борбу, која се водила у мађарским равницама.

Још одавно, а од Карађорђева доба нарочито, почели смо ми у Србији не само речима него и *делима* радити на југословенској идеји. Баш сам Карађорђе био је прожет том идејом више него и један други Југословен, његов савременик. И када се, после несрећне 1913 године, поново вратио у Србију, он се у њу није вратио да тражи власт него да настави дизати устанке и будити народ наш тамо где није био пробуден.

« Дрино водо, племенита међо,
« Измеђ' Босне и измеђ' Србије,
« Када ли ће и то време доћи,
« Када ћу ја и тебека прећи,
« И честиту Босну походити »

Лука Целовић

пева о Карађорђу српска народна песма још из оног доба и одјекује као велико звоно на цркви, откривајући у исти мах и широку националну душу српског народа и његов завет да изврши свету мисију, која је у Србији кад-када, под неумитним ударцима хуле судбине, могла и поклекнути, али се никад није гасила.

Па, и данас у заробљеној Србији, где је све што је Србин стављено пред аустријска вешала или под убилачки нож бугарски, у народу се чује песма наде, која соколи српска срца :

« Тамо далеко, далеко крај мора,
« Тамо је српска војска, тамо је љубав моја.

— — — — —
« Домовини нашој она ће опет стићи,
« И нашу несрећну браћу из ропства дићи.

— — — — —
« Тамо далеко, где влада тишина,
« Тамо је Краљ Петар са своја два сина.
« С поуздањем у Правду, у Бога,
« Душман ће скупо платит' због свега овога. »

— — — — —
Ја сам, господо, био слободан допунити г. Слеччевића и нагласити да су и наше народне масе ван Аустро-Угарске прожете југословенском идејом исто онако као и оне у Аустро-Угарској, слободан сам, велим, био то нагласити због тога, што ће се тако најбоље видети да је неосновано тврђење г. Слеччевићево кад нам говори о некаквом «октроисању» целог покрета националног.

Овако нам г. Слеччевић о том говори :

« Истина, данас кад се дело провађа, треба дисциплине. Али не треба да то иде даље него је нужно. Неприродно је ако службени кругови хоће да нам октроишу цели покрет национални, не допуштајући дискусије ни опозиције. Наопако

је сваку настрану и слободну мисао називати сумњивом, бунтовном, бољшевичком, и шта ти ја знам. Наопако је кад нам се политички идеали декретују као Катхизис. Наопако је кад се у јавном мишљењу воде борбе о томе ко ортодоксно ко ли јеретички тумачи Декларацију Крфску или неznam коју. Напротив, те декларације, ако хоће да имаду правог успеха, *треба да црпе снагу из јавног мишљења, а не оно из њих.*» (стр. 25).

Крфска Декларација, господо, није октројка политичких идеала; њој не оскудева подлога у јавном мишљењу; она баш црпе своју снагу из јавног мишљења целог народа нашег. И Крфска Декларација, а као што смо мало час видели, и цели наш народ хоће једно исто: *уједињење у независну државу*, и то ван Аустро-Угарске, а око Србије. Ако у Крфској Декларацији, *сем тога главног циља*, има и нечег другог, што се, можда не допада г. Слечеву или коме другом појединцу, он због тога нема права ценити ту декларацију као октројку, као нешто наопако, нити ко му драго може рећи да она не црпе своју снагу из јавног мишљења. Не може зато, што су Крфску Декларацију начинили *признати* представници народа, људи који имају овлашћење говорити у име народа. А у чије име говори г. Слечев кад тврди да Крфска Декларација не црпе своју снагу из јавног мишљења? Свакако не у име народа, јер његов овлашћени представник никад није био, а није то могао постати ни сада, овде у Женеви, пошто је народ остао тамо, а није овде, с нама и пошто је он, народ, «јавно мишљење», а не г. Слечева или која друга приватна средина наша овамо, у туђем свету. Грех је то, господо, причати данас у туђем свету, и пред нашим пријатељима и пред нашим непријатељима, како Крфска Декларација не црпе

своју снагу из јавног мишљења нашег. То другим речима значи да њу наш народ не одобрава, а то није истина. Али и ако није истина, кад ми узмемо тако тврдити чинимо два зла: с једне стране ометамо пријатеље, који могу бити необавештени, у здравом суђењу о жељама нашег народа, а с друге стране дајемо моћно оружје непријатељу, јер и «Ауштријаци» тврде на све стране да Крфска Декларација не црпе снагу из јавног мишљења.

Г. Слеччевић се никако не обзире на сва та факта; зато онако олако и вели: како «наше јавно мишљење спава.» (стр. 25). Док, напротив, то не стоји: наше је јавно мишљење будно, те још како будно, и ради оно. Откуд би могло бити оног плебисцита код нашег народа у Аустро-Угарској — што и г. Слеччевић спомиње — кад би стојало његово тврђење да «наше јавно мишљење спава»?! А за наше народне масе на страни, у колико их има, не може се такође рећи да су заспале, најмање због тога, што се и међу њима не врши плебисцит или нешто слично томе. Јер, господо, ако се наши прваци у Аустро-Угарској служе плебисцитом, гласањем, чине они то због тога, што су у Аустро-Угарској, што им треба на неки начин не само службеним круговима Аустрије него и целом осталом свету, који је прихватио принцип слободе народа, *што видније* показати да Југословени у т.з. Дунавској Монархији доиста, и у маси својој, хоће своју државу, и да то нису речи и жеље само по које «усијане главе» — као што службени аустро-угарски кругови представљају — него да је то жеља и воља широких маса народних. И тај плебисцит *за ту ствар* искључује сваки други, а нарочито онај, који би се међу нама, овамо на страни, вршио, пошто је број наш и сувише мали да би могао нешто друго значити него број

оних, који су остали тамо, на својим огњиштима. Сем тога, ми на страни, и преко службених кругова српских и преко Југословенског Одбора, и приватно: на скуповима и преко јавних гласила, потврђујемо плебисцит, који се тамо врши и широм целога света дајемо на знање да и ми хоћемо заједничку, независну југословенску државу. Зна то добро и г. Слеччевић. И кад он ипак баца прёкоре како се наши службени кругови и масе наше на страни не «служе тим схватањем,» он то не чини што би му било потребно знати да ли смо и ми овамо за заједничку кућу него, како изгледа, што би хтео још сад знати какав ће намештај бити у тој кући, и да ли ће он или ко други у њој прву реч водити. «Ако ми само обећавамо демократске уредбе за Југославију, а не показујемо их данас што демонстративније, онда нам европске демократе могу одговорити да таква обећања поручује и цар Карло» (стр. 21) — вели г. Слеччевић. Као да се у западном демократском свету обећања царева аустријских, који су народе стално обмањивали и туткали их једне против других, сматрају исто онако као и изјаве Србије, која никад никог није преварила и која говори браћи својој, оној истој браћи ради чијег је ослобођења она жртвовала своје најбоље синове!

Али за г. Слеччевића, коме није било много зазорно ставити на исту ногу морал Србије и морал Аустрије, изгледа — по горњим речима његовим — сасвим је свеједно остати и у Карловој кући само ако наша југословенска зграда не би била уређења по његовом плану, т. ј. по плану «друштвених идеала,» пошто њему, као што сте видели, проблем Југославије и није «у првом реду проблем њених граница него друштвених идеала, демократских до краја.»⁸

⁸ У једном писму, штампаном и растураном и у

*

Господо, већ само ово што сам до сада навео јасно нам казује да има наших средина из којих се на наш национални идеал, на остварење његово, гледа сасвим разроко, са једног уског партикуларистичког гледишта. Ту се помешало себичњаштво са неким страхом, ниски инстинкт је потиснуо не само осећај благодарности него и велике идеје и тежње. И док се са те исте стране, на којој је г. Слеччевић, Србији, која је за општу народну ствар принела несравњено већих жртава него и један други део нашег народа и која никад, у својој племенитости и узвишености, не говори о томе и не истиче

нашој овдашњој колонији још прошле године, пре овог предавања г. Слеччевићевог, каже нам «Један Југословен» ово: да се «југословенска Југославија» има да подигне «братским приласком Србије и Црне Горе Хрватској, Словеначкој и Војводини.» Још додаје да се нада: да ће демократи у Енглеској, Француској, Русији и североамеричким државама умети «правилно схватити југословенско Југословенство» те ће «дати Југословенима слободу и уједињење у демократској југословенској Југославији.»

У једном ранијем свом писму овај исти Југословен грдио је Србију до миле воље; тврдио је да Србија нема права на Македонију и да «Србијанци имају права да се брину само о Србији, а о Југославији могу говори не Србијанци него Југословени»!!

Ми се, разуме се, не можемо упуштати у полемику са овим анонимним Југословеном. Али је извесно да се цар Карло на такве Југословене ослања ако европским демократима чини обећања, каква г. Слеччевић спомиње. Држимо да нико на свету не би био срећнији од цара Карла кад би се некако могло успети да Србија и Црна Гора приђу Хрватској, Словеначкој и Војводини, као што тај анонимни Југословен тражи, а не ове да приђу Србији и Црној Гори. О таквој «југословенској Југославији» сневају Хабзбурзи одавно, и они, Хабзбурзи, су ти који су пронашли «југословенску Југославију», «босански језик», па и онај «југословенски национализам» с којим г. Слеччевић парадира у својој књижици о којој је овде реч.

то, докле се њој препоручује да погне свој став, да, у име Југословенства, попусти и приђе мирној речи и споразуму чак и кад је о Бугарима реч, дотле се те средине, опет у име једног погрешно схваћеног Југословенства, труде да се њихова лична реч свуда прво чује, да се њихова воља и жеља на прво место истакне и да се некако, по њихову рецепту, *joш сад* утврди будући унутрашњи ред ствари у нашој новој држави! Јер ако ми, као што рече г. Слеччевић, само обећавамо демократске уредбе, може нам се рећи да та обећања чини и цар Карло. Као да би европске демократе ометале уједињење и независност нашег народа само зато, што им наши службени кругови *joш сад* не пруже јемство да ће се нова држава наша уредити по г. Слеччевићевом принципу «друштвених идеала, демократских до краја» !!

*

Са представницима Југословена, који су под Аустро-Угарском, званична је Србија направила један споразум. Свима је вама познат напред споменути крфски манифест, који је представнике Југословена целоме свету званично приказао. Садржина тога манифеста најбољи је доказ добре воље наших службених кругова, и српске владе и Југословенског Одбора, не само о томе да се темељи наше будуће заједничке државе поставе на једну широку и истински демократску основу која, поред осталог, зајемчава и пуну грађанску и верску равноправност, свих без разлике, него и о томе да сва три дела нашег народа, кад се под један кров скупе, сасвим успешно могу чувати своје историјске и народне традиције, онако како то уреди сам народ, преко своје Уставотворне Скупштине.

Све то г. Слеччевићу није довољно. Он види у томе « декретовање политичких идеала, » па како му се не допада што то « декретовање » врше службени кругови, хтео би да се о вредности тога декрета ми, који смо на страни, још сад разговарамо, да вршимо међу нама плебисцит, да гласамо. И то да гласамо и изгласамо једну « југословенску Југославију », Југославију « друштвених идеала, демократских до краја »!

Он тражи да Србија још сад баца своју народну тробојку и замени је бољшевичком црвеном заставом, коју би развили разни Совјети, који би се данас образовали међу растуреним Југословенима по Европи и Америци! Због тога он на крају свог предавања и вели : « *наш данашњи Југословенски Покрет радикалан је дубоко сам по себи, и недовољно заснован на традицији да би га само службени кругови могли водити. Зато он треба да обухвати што шири број радника и што више приватних удружења.* » (стр. 27). Оставио је да ми сами погађамо начин на који би југословенски покрет обухватио тај што шири број радника и та приватна удружења. Да ли би то било путем појединачна рада или преко неког општег народног представништва, које би сву ту гомилу покупило у своју средину, оставио је казати нам.

Г. Слеччевић не схвата колико бисмо бедни изгледали у очима баш тих европских демократа, које он спомиње, кад бисмо се овако растурени по свету и код ове грдне невоље која је данас притисла сав наш народ као мора, почели пребројавати, гласати и препирати се око тога каква ће нам бити заједничка кућа, која је још у Божијој, а не у нашој руци. И колико беднији још кад би то чинили сада, кад те исте европске демократе пролевају драгоцену крв своју по свима бојиштима, па и на ономе македонском,

у заједници са српским јунацима, за слободу своју и нашу!

Не почиње се градити кућа с крова него из темеља; на празан плац не постављају се најпре пећи и огледала него се доносе цигље да се најпре зидови подигну.

Тим путем иду и они наши прваци, који су народне масе наше у Аустро-Угарској заталасали идејом о заједничкој држави Срба, Хрвата и Словенаца. Тим путем ваља и нама ићи докле год заједничку државу не стекнемо. А после, господо, нити ће то бити г. Слеччевић ни ми по чијем ће се укусу та наша заједничка кућа уређивати. *О томе ће, кад дође време, одлучивати само цео народ наш, он једино и нико други.* И г. Слеччевић то треба да има на уму, и да се труди прво постати поданик будуће Југославије, па тек онда члан неке њезине странке. А он је пошао обрнутим редом. Бар тако изгледа по оној његовој књижици, коју је издала «Библиотека Просвете», чији је циљ, по речима г. Николе Стојановића, члана Југословенског Одбора: « да буде једна трибина за објективно дискутовање наших националних проблема. » Изгледа ми да се не могу објективношћу похвалити она схвахтања, која се, мимоилазећи главни циљ народни, труде прејудицирати мишљење наших народних маса на страни у споредним стварима *и на тај начин изазивати несугласице међу нама, правити забуну и ометати главну ствар.* А већ и да не говорим о оном г. Слеччевићевом «епиграму», штампаном у истој књижици о којој вам говорим, где «тајанствени гениј» тражи « људе међу новим коленима » који неће бити « ситни ко Вукашин. » То је далеко од сваке објективности. Ја не мислим да ће такви епиграми послужити јединству и националној идеји.

Налазећи, као што смо видели, да Југословенство има онај и онакав идеал какав он мисли да је: «идеал културног хуманизма, идеал толерантног стапања,» г. Слеччевић је ударао замерањима и по српским службеним круговима и по Југословенском Одбору, па се најпосле обраћа и Омладини, и тражи да и она поради на томе «културном хуманизму,» да и она обаспе каменицама службене кругове, који у националном раду, вели, не признају директиву приватној иницијативи «слободних интелектуалаца»!!

« Омладино, твој глас неће бити бог зна од какве снаго у хаосу општем и нашем. Али наш национални напор, како рекох, не може да побеђује материјалном снагом, но само моралном. С тога је, Омладино, у времену наших мутних вода и вештих рибара, потребна ведрa боја твојих застава и белина твог идеализма! У нашем покрету, у чијем сваком званичном центру чучи згрчена сенка по једног «Краља Тентене,» потребан је твој замах. Пре пола века, Омладина је била *представник нашег националног живота. Знам, прошло је време таквим улогама њеним, уопште.* Али ипак данашња слободна Омладина наша друг је оних младића који са неколико силних замаха распирише европски пожар. Друг је оне Омладине, која данас у Монархији говори, смелије него икад, за нашу потпуну слободну државу. Лепо је и дужност је твоја да заробљеним друговима твојим шиљеш самарићанска пакета, лепо је и потребно да свршаваш школу; али то није доста, на жалост, *Јавно мишљење наше треба трести и решетати, а то није само дужност старијих интелектуалаца него и омладинска.*»

Тако г. Слеччевић. У место да позива Омладину градити Југославију, он је позива да је још сад, и ако је нема, почне уређивати, позива је

да се и она уплете у општу партијску грају нашу, позива је да тресе и решета јавно мишљење! Пошто је, вели, прошло време кад је Омладина могла бити представник нашег националног живота (!), дај да и од ње направимо једну партијску бусију иза које ћемо трести и решетати јавно мњење! Само, говорећи тако заборавио је г. Слеччевић једну ствар: да би се нешто могло трести и решетати, потребно је умети то чинити, потребно је знање и искуство. А Омладина нема довољно ни знања ни искуства за тај посао. И кад је он ипак позива да забатали школовање, или бар да га уполичи, он чини грех према Омладини и наноси јој увреду кад је позива, њу, — без довољна знања и искуства да би *сама* могла радити — да изиграва букачку гомилу и статира тамо где он мисли наметати своје идеје.

Давно је речено: на млађима свет остаје. Било би лудо порицати ту истину. Али исто тако треба имати на уму да свет никад нису држале незналице и они, који су само умели подизати празну грају. Свачему има своје време, речено је још у Светом Писму; па, и Омладина неће промашити време свога рада. Пустимо је саму себи. Немојмо је ми изазивати и зачикавати. Ако она сама налази да је довољно зрела и искусна да може трести и решетати јавно мишљење, добро. Али је пустимо да сама изабере пут којим ће у томе послу поћи, Немојмо тражити да иде нашим стазама и онда кад је на те стазе не би одвео њен сопствени инстинкт и њен сопствени суд. Пустимо је и не ометајмо је у њеном природном развићу. Не покушавајмо заводити Омладину. Извесно је да ће она сама погодити пут Истите и Добра.

Срећом, господо, и Срби и Хрвати и Словенци, као и сви прваци нашег народа, у огромној већини, не мисле тако као што мисли и ради г. Слеччевић. Чак ни наши социјалисти не раде тако. У Загребу на социјалистичкој Скупштини, која је одржана 1. маја, т. г., по новом, председник њен, г. Кораћ, овако је говорио: «Вође западне социјалне демократије нису се обзирале на национално ослобођење малих, јер је код њих већ било спроведено национално јединство. Овај рат је доказао да социјалистичка тактика није била исправна. Непрестано се наглашавало да радничка класа има да очекује свој спас од социјалне револуције, а док то буде ми можемо нестати као народ. Зато је задатак социјалне демократије да, пре социјалне револуције, извојује национално ослобођење.»

Као што видите, и сами наши социјалисти налазе да имају данас један пречи посао од социјалне револуције: прво да се ослободимо и национално ујединимо, па ћемо после «решетати јавно мишљење,» подизати социјалне револуције и преуређивати друштво и државу.

Дакле, целокупан наш народ, у свима крајевима, под вођством својих првака, иде правом стазом и зато ће стићи циљу своме и поред тога, што га г. Слеччевић покушава изобличити кад му каже како «можда није прожет правим схватањем Југославије.»

*

Да завршим, господо.

Све што данас уме мислити види савршено јасно да решење светске кризе не зависи од социјализма него од мача, од снага које се противставе као баланс на ратне теразије. Социјалисти,

социјализам и његови принципи, могу бити и биће корисни Човечанству. Допринеће и они свој део општој срећи људској у колико је то у опште могуће, узев у обзир човека као биће Природе, која се не мења и чији су закони неумитни. Али нити социјалисти могу нити ће они решити овај рат.

То решење има да се донесе на бојном пољу, тамо на западном фронту, где се данас бију велике и страшне битке какве Историја никад није упамтила, тамо где се данас, по речима великога британског државника, Лојда Џорџа, решава судбина целог света. Ако у томе големом окршају победе Немци, тешко нама! Ништа бити неће ни од нас ни од наше Југославије, а још мање ће се победилац освртати на социјалистичку Интернационалу и њене захтеве и циљеве, који, у осталом, као што смо мало час видели, и нису заједнички социјалистима свих земаља. Победе ли наши савезници биће и за нас добро, јер ће савезници наградити огромне жртве, које је Србија поднела ради остварења заједничког циља, а тај је : слобода народа. Добићемо тада и нашу Југославију, добићемо све што по Истини и Правди припада нашем народу. И као год што смо се, на овом истом месту, пре месец и нешто више дана, помолили Богу ради успеха савезничког оружја, захвалимо му данас што нам је молитву услишао, јер се увом тренутку већ може сигурно рећи да је, благодарећи херојским подвизима и беспримерном пожртвовању савезничких трупа, велика офанзива немачка на западном фронту пропала. Зраци наше наде почињу бивати светлији и снажнији, и далеко од тога да се и ми, као г. Слечевећ, у овим тешким тренутцима које преживљује наш народ, заносимо готово злочиначким идејама о снази и спра-

ведљивости бољшевистичких принципа и да наше народне наде у њих полагамо, нека је вечна хвала Богу што нас је упутио стазама, које су нас одвеле у логор западних културних народа, где одиста има и пуна осећаја и поштовања за Правду и снаге да је заштити и у дело приведе. И зато ја, господо, морам на овом месту гласно протестовати противу тврђења, изнесеног у овој г. Слеччевићевој књижици, како наш народни циљ неће имати сигурну помоћ савезника. «Ако се надамо да ће нас савезници наградити за наше жртве — вели г. Слеччевић — отворимо очи: у европском ареопагу, песници који певају оде српском хероизму, стоје негде у углу, а по среди његовој бучи граја трговаца, који хоће да већ једном закључе посао и којима мали народи служе као кусур обрачуна.» (стр. 21). Јест, господо, ја протестујем тротив тих заводничких тврђења, протестујем противу те увреде која се наноси нашим савезницима, који ничим нису дали повода да се с наше стране обасипају клеветама. Ако су они хтели закључивати посао противу свога образа и народне части, давно су то могли учинити на рачун Русије, која их је напустила. Па, ипак, они то нису учинили. Нису зато што су чашћу својом пред целим светом ангажовали борбу за слободу свих народа, малих и великих, за слободу своју и слободу нашу. А нико нема права порицити другима да ће своју часну реч одржати зато само што је, можда, сам не би одржао. Јер, не заборавите господо, јавни је морал, ипак, најјача полуга у свету. Не наслонити своје одлуке на ту полугу, одрећи се тога мерила ради моментане користи, значи одрећи се најјаче гаранције за своје сопствено одржање у будућности. Историја није запамтила оне који су прошли без казне и онда када су се

ругали јавноме Моралу и Правди.⁹ А и Правда и Морал на нашој су страни. Зато, док не дође суђени час, док не падне одлука у овом страшном рату, радимо само оно што данас једино треба да радимо : тражимо слободу и јединство нашег народа, тражимо независну нашу заједничку државу. Само о томе и једино о томе говоримо свуда и на сваком месту. Тражимо од западних демократа да нас само у томе помогну, и не износимо пред њих питања, која се једино нас, а не и њих могу тицати. Говоримо пред њима једино о потреби нашег народа да се ослободи и уједини, не само ради нас него и ради општих циљева целог Човечанства. Немојмо се свађати ни оговарати. Не пањајмо службене кругове наше по страниој штампи, не причајмо о њима да стварају Драјфусове афере и да они неће оно и онако што цео наш народ хоће, кад сви добро знамо да те приче нису истините. Јер те свађе и приче, та оговарања падају као нож у срце општој ствари нашој. Не помрачавајмо дело српског војника, који још пролева своју крв за општу ствар народну и који је, чак и после Албаније, знао пред Битољем потврдити ону далеку и високу белегу витештва

---

⁹ Le vicomte Northcliffe, придружио се овогодишњој прослави Видов-Дана овим речима :

« Прослављајући годишњицу Косова, годишњицу свога највећег пораза националног, народ српски показује своју чврсту веру у своје ослобођење национално. Ја никад нисам био сигурнији него данас да ће блиски триумф савезничке ствари потпуно оправдати ту веру. Кад савезници не би подржали Србију, кад јој не би хтели учинити правду, зајемчити јој сигурност и независност у јединству с народима исте расе, онда би изгубили сва своја права да се сматрају као шампиони слободе људске. Они би изгубили ону моралну снагу, која им је дала могућности да остану чврсти до данас и која им једино може осигурати потпуну победу и трајан мир. »

и славе, која је име Србиново пронела кроз цео свет.

Баш и кад не би био више довољан « опанак који војује и гуслар који гуди» — као што на наше велико чудо г. Слеччевић каже — те им треба притећи у помоћ, боље је бити и нем него разваљивати оно што су опанак и гуслар већ саградили и још граде. « Слободни интелектуалци» треба да им помогну у том послу, али не идући путевима на које г. Слеччевић указује, јер ови воде размирицама и расулу. А опанку и гуслару ће се одмоћи, а не помоћи, кад се, око наше будуће државне грађевине, на којој они еднако раде, само обилази у граји, свађи и узајамном оговарању. Спасимо данас најпре наш народ, па ћемо сутра лако спасавати Демократију, ако је буде ко угрожавао. Јер ако нам западни демократи могу — као што г. Слеччевић вели — отказати Југославију само зато што им још сад делом не показујемо да ћемо је уредити по принципу « друштвених идеала, демократских до краја,» шта ли ће нам тек рећи кад виде шта све радимо онда, кад је потребно изићи пред свет једнодушно и у братској слози?!
